

Güncellenmiş Uppsala Uluslararasılaşma Modeli Çerçevesinde Dışa Dönük Doğrudan Yabancı Yatırımların Ana Ülke Sürdürülebilir İnovasyonuna Etkisinin İncelenmesi*

Muhammed Fatih YÜCEL¹ Murat ÇEMBERCİ²

Başvuru Tarihi/Submitted: 12.10.2024, Kabul Tarihi/Accepted: 24.03.2025

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Öz

Dünya önü alınamaz aşırı rekabetçi bir ortamda sürekli kendini dönüştürürken teoriler de kendini güncellemektedir. Globalleşmeyle başlayan bu süreçte uluslararasılaşma faaliyetleri ve bunların teorik çerçevesini çizen teoriler de yenilenmektedir. Çalışmamızda yer alan Uppsala uluslararasılaşma modeli, aşırı rekabetçi ortamda rekabet avantajı elde etmek ve korumak isteyen şirketlerin yaklaşımlarını ortaya koymak için 40 yıl sonra tekrar güncellenmiştir. Eski Uppsala modeli, uluslararasılaşma sürecinde bireysel, daha kontrol edilebilir ve aşamalı bir yaklaşım temelli iken güncellenmiş Uppsala modeli, ağ yaklaşımı başta olmak üzere çeşitli perspektiflerle uluslararasılaşma sürecine dair orijinal teoriyi modern iş dünyasındaki rekabet dinamiklerini dikkate alarak yeniden değerlendirmiştir. Artan rekabetçilikle güncellenen model, uluslararasılaşmada stratejik araç ihtiyacını beraberinde getirmektedir. Sürdürülebilir rekabet avantajı elde etmek için stratejik rekabet araçlarından olan dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların, aşırı rekabetçi ortamdaki stratejik önemi vurgulanmıştır. Dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların, ana ülkedeki sürdürülebilir inovasyona etkisini incelemek amacıyla sistematik literatür taramasına dayalı nitel teorik karşılaştırmalı analiz yapılmış ve ülke bazlı ampirik çalışmalar incelenmiştir. Rekabet avantajını geliştirmek için dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlar aracılığıyla ev sahibi ülkeye ağ yaklaşımıyla giriş, dışlanma etkisi, tersine bilgi yayılımı ve emme kapasitesinin, ana ülkedeki sürdürülebilir inovasyona katkısını anlatmak amaçlanmıştır. Global rekabetin artmasıyla yalnızca iç kaynaklara dayalı büyüme performansının sınırlı kaldığı; bu nedenle, dış kaynakların emme kapasitesi doğrultusunda içselleştirilmesinin önemi vurgulanmaktadır. Araştırmada teorik modelin, işletme stratejileri ve ülke esaslı olarak uluslararasılaşma süreçlerindeki uygulama boyutu dikkate alınmıştır. Dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların, sürdürülebilir inovasyona katkı sağlayarak gelişen ülkeler için rekabet avantajını koruyucu, geliştirmekte olan ülkeler için sıçrama tahtası özelliği gösterdiği de ifade edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uppsala Modeli, Dışa Dönük Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Kalkınma Stratejileri, Sürdürülebilir İnovasyon

* Bu makale, "Dışa Dönük Doğrudan Yabancı Yatırımların Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Üzerindeki Etkisinde Rekabetçiliğin Rolü: Kavramsal Model Önerisi" adlı tez çalışmasından türetilmiştir.

1 muhammedfatihyucel@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6329-3144

2 Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, cemberci@yildiz.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8569-4950

Bu eser Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Examining the Impact of Outward Foreign Direct Investments on Home Country Sustainable Innovation within the Framework of the Updated Uppsala Internationalization Model

Abstract

While the world is constantly transforming itself in an unstoppable hyper-competitive environment, theories are also updating themselves. In this process that starts with globalisation, internationalisation activities and the theories that draw their theoretical framework are also renewed. The Uppsala internationalisation model in our study has been updated again after 40 years. The first Uppsala model, characterized by an individual, controlled, and gradual approach to internationalization, was updated to incorporate perspectives like the network approach, reflecting the competitive dynamics of the modern business environment. Increased competitiveness has highlighted the need for strategic tools in internationalization, with outward FDI being emphasized as a key competitive tool for achieving sustainable advantage. In order to examine the impact of outward FDI on sustainable innovation in the home country, a qualitative theoretical comparative analysis based on a systematic literature review was conducted and country-based empirical studies were reviewed. It argues that the limitations of growth based solely on internal resources necessitate the internalization of external resources, aligned with absorptive capacity. It is aimed to explain the contribution of networked entry, exclusion effect, reverse knowledge spillovers and absorptive capacity to sustainable innovation in the home country through outward FDI to enhance competitive advantage. The research considers the application of theoretical models in business strategies and country-based internationalisation processes. It is also stated that outward FDI contributes to sustainable innovation, protecting competitive advantage for developed countries and acting as a stepping stone for developing countries.

Keywords: Uppsala Model, Outward Foreign Direct Investments, Development Strategies, Sustainable Innovation

JEL Kodu: F21, L1, L2, O10, O31, O32

Giriş

Çalışmanın başlıca sorunsalı, globalleşen dünyada şirketlerin ve devletlerin rekabet ortamına uyum sağlamasındaki stratejik yaklaşımlara adapte olamamasından kaynaklanmaktadır (KOF Swiss Economic Institute, 2021, s. 15). Konuyu uygulama perspektifinden incelemek, mikroekonomik düzeyde açıklamak için Uppsala uluslararasılaşma modelinden bahsedilmesi perspektif için önem arz etmektedir.

Şirketlerin uluslararasılaşma süreçleri üzerine çalışan 40. yılında yazarları tarafından güncellenen Uppsala modelinde ifade edildiği gibi önce her şey ticaretle başlamaktadır (Vahlne ve Johanson, 2017, s. 1087). Bu sebepten ilk Uppsala modelinde aşamalı bir yaklaşım hakimdir ve firmaların zamanla uluslararasılaştığı savunulmaktadır. Firmaların, uluslararasılaşma süreçlerinde aşamalı yaklaşım tercihinin temel sebebi, rekabet avantajlarını koruyarak içselleştirme niyetidir. İç kaynaklarla aşamalı bir büyüme modeli hedeflenmiştir. İçselleştirmenin oransal ağırlığının değişimi ve bağımsız yapılar yerine ağ yapılarıyla uluslararasılaşma tercihleri, teorilerin güncellenme ihtiyacını beraberinde getirmiştir.

Global rekabetçilik ekseninde zaman az ama rekabet çoktur. Böyle bir durumda stratejik araçlarından biri olan dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlara dikkat çekilmelidir. Uluslararasılaşmanın son halkası olan dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlar, ana ülkenin özel koşullarına göre tasarlandığında stratejik bir araç olduğu, literatürdeki ülke odaklı çalışmalarda görülmektedir. Dış kaynakların, içselleştirmesinde stratejik bir yoldur. Çalışmalar, gelişen ve gelişmekte olan ülkelere dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla üzerine genellikle pozitif etki yaptığını belirtirken; az gelişmiş Afrika ülkelerindeki ve küçük ada ülkelerindeki DDDYY'nin, kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla üzerindeki etkisinin negatif olduğunu belirtmiştir (Williamson, 2009, s. 107). Bu farklılık, dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların, ülkenin emme kapasitesine göre sermaye kaçıışı veya stratejik bir araç olarak tanımlanması nedeniyledir.

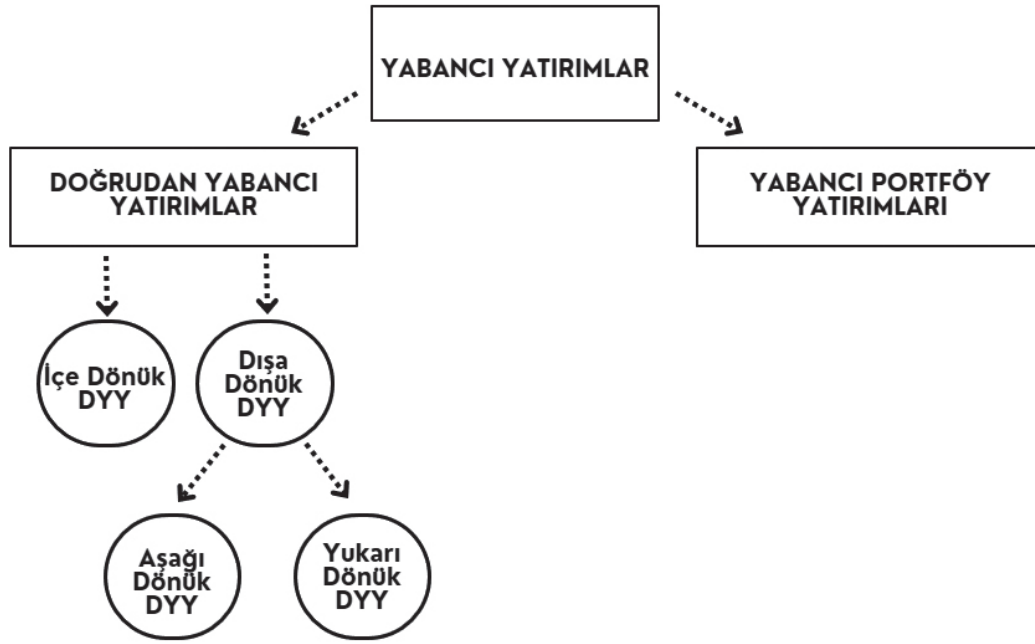
Bu çalışmada, dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların (DDYY) ana ülke inovasyon sistemine katkısını ve emme kapasitesinin bu süreçte oynadığı rolü sistematik olarak ele alınmaktadır. Literatürde DDDYY'nin ev sahibi ülkeye etkileri yaygın şekilde incelenmişken, ana ülkeye olan etkisi daha az çalışılmıştır. Bu araştırma, Uppsala uluslararasılaşma modeli çerçevesinde DDDYY'nin içsel kaynak emme kapasitesi aracılığıyla sürdürülebilir inovasyon üzerindeki rolünü açıklamayı hedeflemektedir.

Literatür Taraması

Bu bölümde, dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlar, ilk Uppsala modeli ve güncellenmiş Uppsala modeli sistematik olarak incelenmiştir.

Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Doğrudan yabancı yatırımlar kavramını incelediğimizde yabancı yatırımların bir çeşidi olduğu ifade edilmektedir. Yabancı yatırımlar, doğrudan yabancı yatırımlar ve yabancı portföy yatırımları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yabancı portföy yatırımlarının, elde tutma süresi ve varlıkların likidite süresi kısa iken doğrudan yabancı yatırımların, varlıkları (fabrika vb.) elde süresi ve likidite süresi uzundur. Şekil 1'de paylaşıldığı gibi doğrudan yabancı yatırımlar, içe dönük, dışa dönük, yukarı dönük ve aşağı dönük olmak üzere dörde ayrılmaktadır. İçe dönük doğrudan yabancı yatırımlar, ev sahibi ülkeye gelen yabancı yatırımlara denilmektedir. Dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlar, ana ülkeden çıkan yatırımlara denilmektedir. Yukarı dönük doğrudan yabancı yatırımlar, gelişmişlik seviyesi yukarıda olan ülkelere yapılan genellikle stratejik varlık arayışlı yatırımlardır. Aşağı dönük doğrudan yabancı yatırımlar, gelişmişlik seviyesi aşağıda olan ülkelere yapılan yatırımlardır. Bu yatırımlar genelde, doğal kaynak arayışlı yatırımlardır (Gaur ve diğerleri, 2018, s. 324).

Şekil 1. Yabancı Yatırım Türleri

Aşırı rekabetçi ortamda ülkelerinin sürdürülebilir kalkınmaları politikalarını önceliklendirme ve temin etmek için politika yapıcılar, dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlar için teşvik mekanizmasını kurgulamakta ve çalıştırmaktadır (Durham, 2003, s. 2). Örneğin yükselen değer Güney Kore’de dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlar, 1,964 milyar \$ ile içe dönük doğrudan yabancı yatırımlarının 2,5 katı olduğu ifade edilmektedir. (Jung ve diğerleri, 2016, s. 245). 24 OECD ülkesinde yapılan başka bir çalışmada, dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların, ülkenin refah seviyesini arttırdığı gözlemlenmiştir (Ghosh ve Wang, 2009, s. 20).

Hükümetlerin globalleşen dünya ile kendi içinde daha karmaşık doğrudan yabancı yatırım stratejileri geliştirdiği ve sıradanlaşan zayıf politikaları takip etme eğilimi global ölçekte azalmıştır. Bu durum, günümüz şartlarındaki aşırı rekabet ortamında bölge bazlı global değer zinciri merkezi olmak isteyen ülkelerde daha sık gözlemlenmektedir. Temelde bu durum, sermayenin hareketliliği ile bağlantılıdır. Porter’ın elmas modelindeki gibi katma değerli sektörler odaklanan ülkeler, sürdürülebilir kalkınmada sürdürülebilir rekabet avantajı elde etmenin önemini fark etmiş ve yerel şirketleri rekabete teşvik etmiştir (Feldstein, 2000; Thurbon ve Weiss, 2006, s. 19). Bu ülkelerin genellikle kurumsal gelişim seviyesi yüksek ülkeler olması nedeniyle rekabetçiliğin olumsuz etkilerinden kaçınmak için hukuki düzenlemeleri mevcuttur (Pak ve Park, 2005, s. 254). Katma değerli sektörlerde rekabet ekosistemi kurmak isteyen ülkelere İrlanda, Japonya, Malezya, Güney Kore örnekleri verilmektedir (Kim ve Rhee, 2009, s. 126). Katma değerli sektörler odaklanan şirketlerde dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlara daha fazla önem atfedilmektedir (Barry, 2019, s. 93).

Dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlar

Dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlar, yerli firmaların iş stratejisi gereği çeşitli arayışları nedeniyle ana ülke dışında, ev sahibi bir ülkede yaptığı yatırımlardır (OECD, 2008). Bu kavram, literatürde ilk kez 1966 yılında Raymond Vernon’un ürün döngüsü teorisini anlatmak için yazdığı ürün döngüsünde uluslararası ticaret ve uluslararası yatırımlar adlı çalışmasında yer almaktadır. Bu çalışma, ürünlerin gelişim, büyüme, olgunluk ve düşüş aşamalarından geçtiğini savunmaktadır. Bahse konu her bir aşamada ürünün doğası gereği etkileşim olduğu ve bu etkileşimin, üretim ve ticaret dinamikleriyle ilişkilendirildiği ifade edilmiştir. Gelişim aşamasında, ar-ge’ye dayalı yüksek maliyetler kabul edilerek gelişmiş ülkelerdeki yüksek gelirli tü-

keticiler hedeflenmektedir. Bu aşamada iç piyasanın ihtiyaçlarını karşılamak yeterli görülmektedir. Büyüme aşamasında, ürünün pazarda kabul görmesiyle üretim artmakta ve ihracat hedeflenmektedir. Üretim, ana vatan ülkede devam etmektedir. Olgunluk aşamasında, ürün standardizasyonu sağlanırken verimlilik arayışları artmaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki yüksek üretim maliyetlerinden sakınmak için üretim diğer ülkelere kaydırılmaktadır. Bu noktada dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlar kavramımız, verimlilik arayışında olan şirket için önemli hale gelmektedir. Nihayetinde pazar doyumu, talep düşüşü ve yeni teknolojiler nedeniyle düşüş aşamasına geçilmiştir (Vernon, 2015). Bu çalışma özellikle 1950’li yıllardan sonra çok uluslu şirketlerin faaliyetlerini ve ürün gelişim kararlarındaki etkilerini açıklamaya yardımcı olmaktadır.

Dönüşüm süreci sadece ürünlerle ilgili değil, dünya ile ilgilidir. Globalleşen dünyada gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkeleri yakalamasında; gelişmiş ülkelerin, gelişmişlik seviyesini muhafaza etmesinde ve arttırmasında, dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlar, değerli bir enstrüman olarak görülmektedir. Gelişmiş ülkelere yapılan yatırıma, yukarı dönük (upward); kendinden az gelişmekte olan ülkelere ise aşağı dönük (downward) adı verilmektedir. Eşitliğe dayalı bir uluslararasılaşma enstrümanı olan dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların, uzun zamandır uluslararası işletme literatüründe merkezi bir konumu olmuştur (Clougherty ve diğerleri, 2017, s. 340; Johanson ve Vahlne, 2015). Teoriler üzerinden değerlendirilebilen dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlar, uluslararasılaşarak önemli bir öğrenme merkezi ve yakalama stratejisinin bir parçasıdır.

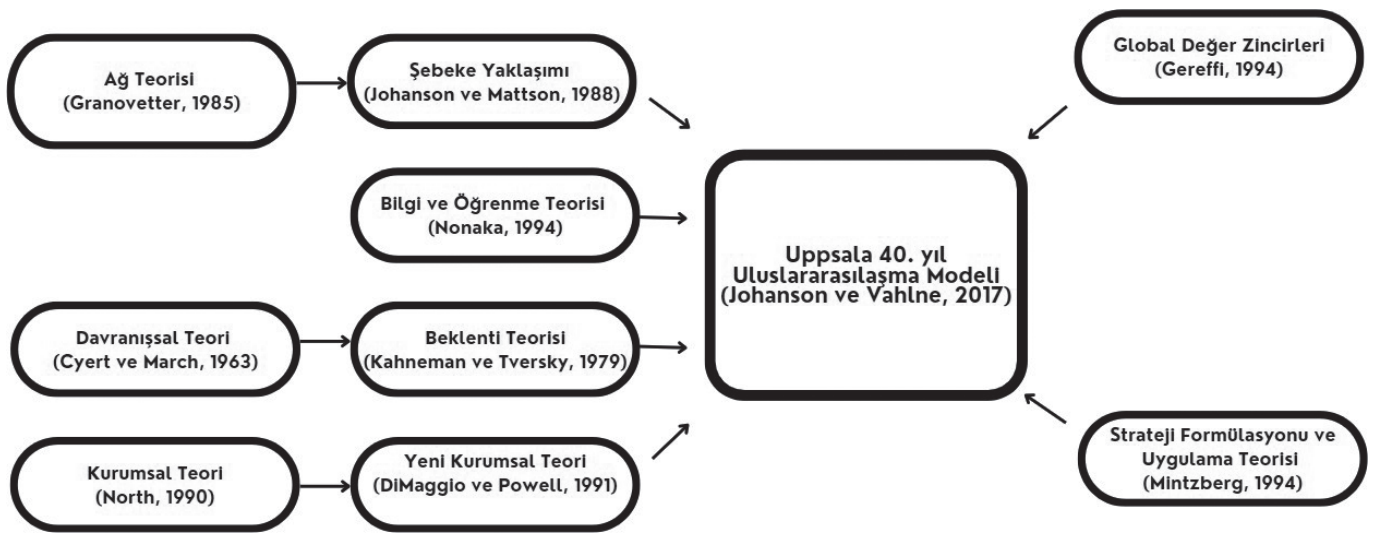
Motivasyon kaynağı tespiti için uluslararasılaşma isteğinin davranışsal açıdan nedeni de önem arz etmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların motivasyon kaynakları, dört başlıkta ifade edilmiştir. Bunlar; stratejik varlık arayışı, kaynak arayışı, pazar arayışı ve verimlilik arayışıdır. Stratejik varlık arayışı, aşırı rekabet ortamında şirketlerin rekabet avantajı kazanmasına yardımcı olan değerli ve benzersiz kaynaklardır. Entelektüel sermayeye konu, patentler, markalar, özel teknolojiler veya endüstriyel sırlar bu kapsamda yer alabilmektedir. Verimlilik arayışı, ölçek ekonomisi oluşturarak birim maliyetleri düşürme amacı gibi birim girdi başına üretilen çıktı miktarını arttırmayı ifade etmektedir. Doğal kaynak arayışı, bir ülkenin belirli bir firması, yurt içinde bulunmayan kaynaklara erişmek veya kaynakları daha düşük maliyetle elde etmek için yurt dışında yatırım yapmaktadır. Mineraller, hammaddeler ve tarım ürünleri gibi fiziksel kaynakları içermektedir. Bu kaynaklara daha uygun maliyetle erişmek, stoklayarak rekabet avantajı elde etmek amaçlanmıştır. Pazar arayışı, ürünlerin yeni veya büyümekte olan pazarlara doğrudan erişim sağlaması amacıyla yapılan yatırımlardır (Dunning ve Lundan, 2008, s. 573). Çokuluslu işletmelerin pazar arayışında doğrudan yabancı yatırımlarla girmelerinin başlıca iki nedeni vardır. Birincisi, ana tedarikçileri o ülkede üretim tesisleri kurduğu için yabancı bir ülkeye yatırım yapmaktır. İkincisi, yerel müşterilerin zevklerine, iş geleneklerine, yasal gerekliliklere, pazarlama prosedürlerine ve yatırım ortamına uyum sağlamak için yurt dışında üretim yapmaktadır. Bu sayede yerel firmalarla daha iyi rekabet edebilmekte ve yerel pazara hizmet edebilmektedirler (Dunning, 1993, s. 7).

Dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlar, ihracatın tamamlayıcısı olarak yeni pazarlara erişim, dinamik yetenekler teorisine uygun olarak anavatandaki şirkette istihdam artışı, Schumpeter’in inovasyon teorisindeki bilgi yayılımına uygun olarak yerli şirketlerin yeni şeyleri taklit etmesi gibi geliştirici süreçler için stratejik bir araçtır (Lipsey ve diğerleri, 2000; Chandrawanshi ve Banerji, 2014, s. 24). İlişkiyi tanımlayabilmek için makro perspektifli eklektik paradigma yerine mikro perspektifli uygulamaya yönelik Uppsala uluslararasılaşma modeli detaylı açıklanmıştır.

Güncellenmiş Uppsala Modeli Teorik Çerçevesi

Uppsala modeli, yaklaşımını davranışsal teorilere indirgeyerek pratiğe daha uyumlu varsayımlar sunmaktadır. Uppsala’nın literatüre en büyük katkısı, girişimlerin uluslararasılaşma sürecinde belirsizlik altında karar verme süreçlerini incelemesidir. 1977’deki ilk model ve 2017’deki 40. yıl güncellenmiş model aşağıda ifade edilmektedir. Literatür, iş ortamının, anlaşılması ve açıklaması her zaman kolay olmayan değişkenlerle

karmaşık bir model olduğunu ifade etmektedir (Weick, 2005, s. 425). İlk Uppsala modeline göre aşamalar yaklaşımı, hakim görüştür. Uluslararasılaşma adım adım ve kademeli bir şekilde gerçekleşmektedir. Firmalar, uluslararası pazarlara genellikle ihracat yoluyla girmektedir çünkü en düşük riskli ve en az taahhüt gerektiren giriş şeklidir. İhracat faaliyetlerin genişlemesiyle yerel acenteler ve distribütörler kullanılarak algısal varlık gösterilmektedir. Pazarda belirli başarıya ulaşıldıktan sonra kendi satış şubelerini kurarak doğrudan pazarda fiziki varlık gösterilebilmektedir. Son aşamada ise uzun vadeli taahhütlerde bulunarak, dışa dönük doğrudan yabancı yatırım yapılmaktadır (Vahlne ve Johanson, 2017, s. 1090). Özetle eski Uppsala modeli, uluslararasılaşma sürecinde daha dikkatli ve aşamalı bir yaklaşım gerçekleştirmekte lakin dünya çok hızlı değişmektedir. 2017’de güncellenen Uppsala modeli, uluslararasılaşma sürecine dair orijinal teoriyi modern iş dünyasındaki değişiklikleri göz önünde bulundurarak yeniden değerlendirmiştir. Bu değişimdeki tetikleyici unsur, artan global rekabet ortamında iç kaynaklara dayalı aşamalı büyüme modelinin sınırlılıklarını, dış kaynakların etkin içselleştirilmesiyle ortadan kaldırmaktır.

Şekil 2. Güncellenmiş Uppsala Modeli Teorik Çerçevesi

Şekil 2’de görüldüğü gibi bu model, bilgi geliştirme, kaynak taahhüdü ve ağ ilişkilerine dayalı güven inşa etmeye odaklanmıştır. Bilgi geliştirmeden kasıt, geçmiş deneyimlerden yola çıkarak öğrenme ve ilişkiler odağında yenilikleri edinmedir. Kaynak taahhüdünden kasıt, belirsizlik ve kısmi belirsizlikleri göz önüne alarak önceliklendirmektir.

Ağ ilişkisi, yeni fırsatların ve işbirliklerine sebep olacak ilişkilerin bütünüdür. Beslenen teorilerden kısaca bahsedecek olursak ağ teorisi, matematiksel temeller üzerine inşa edilmiş, düğümler arası bağlantıları inceleyen, firmaların uluslararasılaşma sürecinde ağlar ve ilişkiler sayesinde fırsatlar yarattığını savunan bir teoridir. 40. yıl Uppsala modelinde, ağ bağlantılarının önemi daha fazla vurgulanmıştır. Şebeke yaklaşımının teorik temelini oluşturmaktadır (Granovetter, 1985, s. 481). Şebeke yaklaşımı, uluslararası genişleme stratejilerinde kullanılan bir yöntemdir. Yabancı pazarlara girişte, uluslararası ağları kullanmaktadır. Literatürde firmaların, iş ağları içinde nasıl hareket ettiğini nasıl öğrenip geliştiğini açıklamak için kullanılmaktadır. Dört unsurdan, müteşekkildir. Ağ unsuru, şirketlerin tekil bir pazarda değil, geniş bir ağ içinde faaliyet gösterdiğini savunmaktadır. İlişki unsuru, ekonomik ve stratejik değeri vurgulamaktadır. Bilgi ve kaynak akışı unsuruna göre ağlar, yeni bilgiye erişimi mümkün kılarken, şebekeler akışı düzenlemektedir. Yapısal

dışsallık unsuru ise dışsal ekonomik faydaların elde edilebileceğini ifade etmektedir (Johanson ve Mattsson, 2013). Bu yaklaşım, ağ teorisinin kavramlarını, yöntemlerini ve analiz araçlarını kullanarak firmaların hareketlerini incelemektedir.

Bilgi ve öğrenme teorisi, öğrenme teorileri, bilgi yönetim teorileri, organizasyonel öğrenme teorileri, bilgi temelli görüş ve dinamik kabiliyetler teorisinden etkilenerek firmaların uluslararasılaşma süreçlerinde bilgi birikimi ve deneyimle öğrenme süreçlerini anlatmaktadır (Nonaka, 1994, s. 14). Davranışsal teori, karar vericilerin farklı risk tercihlerinin karar verme süreçlerini nasıl etkilediğini incelemektedir. Diğer paydaşların fırsatçı davranışlar gösterme eğiliminde olma durumlarında davranışsal belirsizlik algısını ve nihai olarak işlem maliyetleri teorisinin uygulamadaki gerçekliğini davranışsal olarak incelemektedir. Teori temelinde organizasyonların, belirsizlik ve sınırlı bilgi ortamında nasıl ele alındığı incelenmektedir (Buckley ve Chapman, 1997, s. 127; Cyert ve March, 2015).

Dışa dönük doğrudan yabancı yatırım kararlarında, rasyonelliğin yanı sıra karar verici bazlı olarak irrasyonel bir yaklaşımda mevcuttur. Dışa dönük doğru yabancı yatırımlarda genel olarak fiziksel mesafe gibi etkenler göz önünde tutulsa da psikolojik mesafe kavramı sınırlı rasyonel karar verici, insan için önemlidir. Douglas Dow çalışmasında psikolojik mesafeyi, yöneticilerin algıladıkları ve ulusal düzeyde algılanan olarak incelemektedir.

Psikolojik mesafe, bir şirketin faaliyet gösterdiği ülke ve hedef ülkesi arasındaki asimetric bilgi oluşumuna neden olan bilişsel ve duygusal faktörlerdir. Etnografik ve coğrafik etkenler, bu mesafenin gelişim seviyesini etkileyebilmektedir. Yöneticilerin yabancı dile hakimiyeti ve başka bir din hakkındaki bilgisi veya inanç paylaşımı, psikolojik mesafeyi kısaltmaktadır. Yaş ve eğitim kaynaklı, risk algıları da farklılık arz etmektedir. Bu yaklaşımda davranışsal açıdan dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlara mikro ölçekte bir değerlendirme sunulması amaçlanmıştır (Dow ve Karunaratna, 2006, s. 578).

İrrasyonel davranışların sistematik bir şekilde değerlendirilmesi için son 30 yılda sezgisel istatistik yöntemleri ve psikolojinin multidisipliner çalışmalarıyla davranışsal finans adı altında yeni bir çalışma alanı ortaya çıkmıştır. Bu çalışma alanında, insanların varlıklara farklı değerler verdiği, olaylara, nesneye veya duruma göre sistematik olarak benzer tepkilere sahip olduğunu gösteren önemli kanıtlar ifade edilmiştir. Konumuzla alakalı örneklendirirsek beklenti teorisinde, kayıp korkusunun önemi vurgulanmış ve bu durum, bireylerin zaten sahip oldukları öğeleri “rasyonel” olandan daha yüksek değerlendirme eğiliminde oldukları bir “mülkiyet etkisi” ile sonuçlanmaktadır (Kahneman ve diğerleri, 1990, s. 1325). Beklenti teorisi, aslında bireylerin risk ve belirsizlik altında nasıl karar verdiklerini modelleyen, hataya eğilimlerini sistematik olarak inceleyen bir teoridir (Kahneman ve Tversky, 2013). Bunlar genelleştirilerek sistematik önyargılar kavramını meydana getirerek davranışsal teorilere katkı sağlamıştır. 2023 yılı itibarıyla sosyal hayatta yapay zeka destekli karar vericiler çağına geçmemiz nedeniyle önümüzdeki yıllarda bu araçların, şirketler adına karara yetkili insanların rasyonellik olgusunu arttıracığı düşünülmektedir. Her ne kadar dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlarda rasyonel yatırım kararları vurgusu ön planda olsa da yeni kurumsal teoride ifade edildiği gibi çevresel ve kurumsal baskılar altında karar aldıkları ifade edilmiştir. Böyle bir durumda benzer şirketlerin benzer faaliyetleri göstererek aynı ülkeye yatırım yapması beklenirken çoğunlukla böyle bir durum gerçekleşmemektedir. Kurumsal teoride, organizasyonların kurumsal yapılar ve değişim mekanizmaları ışığında çevresel ve kurumsal faktörlere nasıl adapte olduğu incelenmektedir. North’ın kurumsal değişim ve kurumsal yapıların, ekonomik performans üzerindeki etkilerini ele alması, Powell’ın kurumsal ağlar ve organizasyonel öğrenme konusundaki araştırmalarına, teorik altyapı sağlamıştır. Uppsala modeli, kurumsal çevrenin uluslararasılaşma stratejilerini nasıl etkilediğini anlamada bu teoriden yararlanmaktadır (North, 1990). Yeni kurumsal teori, kurumsal ağlar, kurumsal alanlar ve organizasyonel öğrenme gibi kavramlar etrafında şekillenmiştir. Farklı ülkelerdeki kurumsal yapı ve düzenlemelere uyum sağlama gerekliliğini vurgulamaktadır. Davranış çıktılarının farklılaşması konusunda kurumsal teori, doğrudan yabancı yatırımlardaki bu süreçlerin firma davranışlarının alt katmanları olan tarihsel ve kültürel farklılıkların varlığı ile açıklamaktadır (DiMaggio ve Powell, 1983, s. 147). Bahse konu etkiler, 3 başlık altında toplanmaktadır.

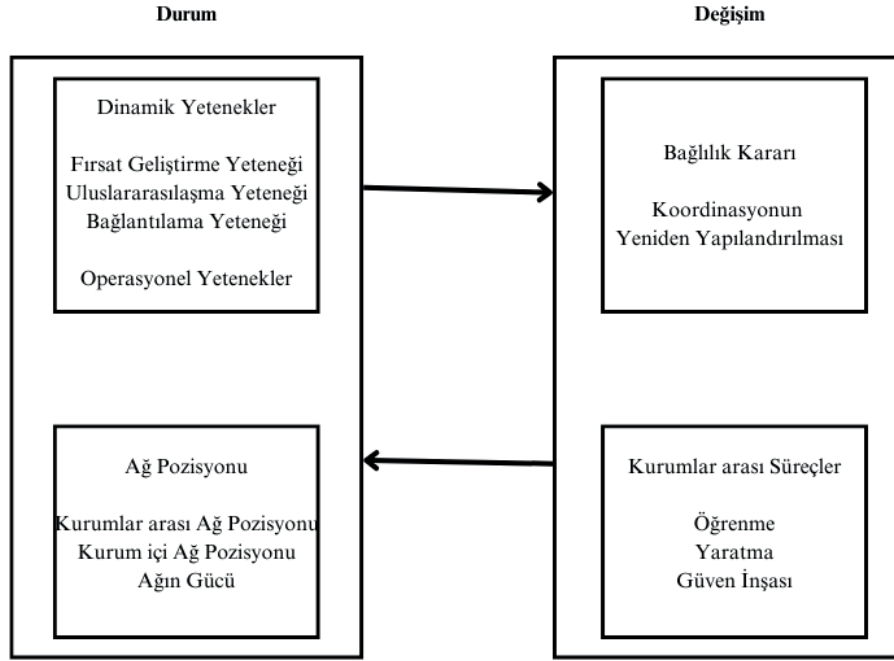
Zorlayıcı baskı, ilk yatırım kararı aşamasında ortaya çıkmaktadır. Ev sahibi ülkelerin yasal düzenlemeleri ve politik baskıları ile şekillenmektedir. Taklitçi baskı, şirketlerin diğer başarılı şirketleri taklit ederek belirsizlikle mücadele ettikleri baskı türüdür. Düzenleyici baskı ise aktif direnç göstererek sonraki yatırımlar için fayda sağlamaktadır (Francis ve diğerleri, 2009, s. 565). Kurumsal teori, ekosistem paydaşları arasında izomorfizm yani benzerlikleri teşvik etmektedir lakin rekabet, farklılaşmayı teşvik etmektedir. Bu bakış açısıyla bakıldığında doğrudan yabancı yatırımlar, şirketlerin uluslararasılaşma sürecinde davranış bazlı olarak farklılaşma sürecini anlatmaktadır. Bu farklılaşma davranışları, problem odaklı arama, yaparak öğrenme ve dolaylı öğrenme temellidir. Problem odaklı öğrenmede, şirketler hedeflenen veya belirlenen performansın altına düştüklerinde sorunları tespit edip, çözmeye çalışmaktadır. Y yaparak öğrenmede, firmalar sürekli iyileşme mantığıyla deneyimlerinden öğrenmekte ve iş proseslerini güncellemektedir. Dolaylı öğrenme de ise firma diğer firmaların tecrübelerinden yola çıkarak öğrenmektedir. Dolaylı öğrenme, taklitçi izomorfizme benzerlik gösterse de başarılılara benzemek yerine olaylar karşısında şirketlerin başarısızlıklarından ders çıkarmaktadırlar (Surdu ve diğerleri, 2021, s. 1050). Öğrenme sürecinden yola çıkarak ihracat yaparken bir yandan şirket satın alınması veya sıfırdan yatırım gibi çoklu giriş modları, gündeme gelmektedir.

Çoklu sistematiğe odaklanan global değer zinciri teorisi, Gary Gereffi tarafından geliştirilen, bir ürünün veya hizmetin tasarımından üretimine, dağıtımına ve tüketimine kadar olan tüm süreçlerin nasıl küresel olarak organize edildiği ve yönetildiğini inceleyen bir teoridir. Global değer zinciri perspektifinden doğrudan yabancı yatırımlar, ülkenin yalnızca global değer zincirlerine katılımını teşvik etmekle kalmaz, aynı zamanda değer zincirindeki sektörel yükselmesini desteklemektedir. Diğer yandan ev sahibi ülkeye yapılan doğrudan yabancı yatırım, anavatanın küresel değer zincirlerindeki yükselmesini engellemekte ve katma değerli global ürünler için ülkenin uluslararası üretimde parçalanmasını teşvik etmektedir. Daha detaylı olarak ülkenin doğrudan yabancı yatırımları ile teknoloji ve yenilik kapasitesi arasındaki ilişki olumlu ise ilgili ülkenin teknoloji ve yenilik kapasitesinin düşük seviyede kalma direncini kırdığı ve ülkenin global değer zincirindeki konumunu yükseltmek için olumlu bir arabulucu etkisi olduğunu göstermektedir. Belçika, Çin, Japonya ve Almanya gibi bazı ülkelerin bölgesel değer zinciri merkezi olmak adına hem bölgesel hem de global düzeyde stratejik önemi artmaktadır. Bu durum ve etkileri, yapılan politika ve çok taraflı ticaret anlaşmalarının ülke refahına ve ekonomisine etkisini kısa, orta ve uzun vadeli olarak ele alınmasının önemini arttırmaktadır (Gereffi ve Lee, 2012, s. 24).

Daha önce ifade ettiğimiz gibi yaklaşım ve araçların stratejik uyumu mühimdir. Tüm bu stratejilerin oluşma süreçleri, bir okullaşma sürecidir (Mintzberg ve diğerleri, 2020). Mintzberg, bu süreci stratejik yönetim okulları teorisinde ifade ederken on farklı stratejik yönetim okulu tanımlı yapmıştır. Bu okulların, dışa dönük doğrudan yabancı yatırım stratejileri ile ilişkisi çalışmada detaylı olarak incelenmiştir.

Özellikle dinamik yetenekler ve ağ teorisine vurgu yapılmaktadır. İş ortamındaki rakiplerin veya paydaşların, daha rekabetçi başlığında teknoloji ve/veya müşteri hizmeti sağlama da farklılaştığı ve bu farklılaştırmanın çevrede aktif bir direnç yaşattığı görülmektedir. Değişen çevre ile girişimin yeteneklerinin gelişimi, dinamik yeteneklerle vurgulanmaktadır. Bu gelişim, belirsizlikle başa çıkmanın bir yoludur. İfade edilen nedenlerden dolayı, girişimin bulunduğu ekosistem yüksek derece belirsizlikle karakterize edilmektedir. Belirsizlikle olan etkileşim süreci adı verilen sürecin, girişimciliği daha net bir şekilde ifade ettiği düşünülmektedir (Sarasvathy, 2008). Etkileşim sürecinin, 3 saçı ayağı bulunmaktadır. Deneyimsel öğrenme, ilişkiler doğrultusunda ağlarla çalışma ve kontrol edilebilecek şeylere odaklanmadır. Belirsizliğin olduğu bu süreçte kar yerine katlanılabilir kayıba odaklanılmalıdır. Böylelikle belirsizliği sınırlandırması amaçlanmaktadır. Yukarıda ifade ettiğimiz belirsizliklerin bağlam göz önüne alındığında girişimciliğin büyük ölçüde yönetimle ilgili olduğu varsayılmaktadır. Bu durum, belirsizliğin aslında firmanın bir yönü olduğunu vurgulamaktadır (Vahlne ve diğerleri, 2012, s. 224). Güncellenmiş Uppsala modelinden hareketle ağ ilişkileriyle ürün, hizmet ve bilgi değişimi yapılırken yeni fırsatlar ve olasılıklar ortaya çıkmaktadır. Güncellenmiş modelde, firmaların yalnızca bağımsız aktörler olarak değil, aynı zamanda iş ağlarının bir parçası olarak hareket ettiklerini savunmaktadır. Girişimciliğin ve fırsatları tanımanın, önemi paylaşılmıştır. Bilginin yalnızca deneyimle değil, iş ağları aracılığıyla da öğrenilebileceğini ifade etmektedir. Yöneticiler bu şekilde hareket eder-

ken süreçte öğrenmeleri, belirsizlikleri azaltmaktadır. Geleceğin bilinmezliği seçimi şart tuttuğunda, seçim bir karardır ama “ne arasında seçim?” sorusunu sormaktadır. Bu seçim öngörülemeyen gelecekteki hayal edilen deneyimler arasında olmaktadır ve seçimin selahiyeti, ağ ilişkilerine dayanmaktadır.

Şekil 3. Modellerdeki Değişimler

Şekil 3'deki güncellenen Uppsala Modeli, küreselleşmenin artan hızını dikkate alarak dijitalleşme ve iş dünyasındaki diğer önemli değişiklikleri daha iyi yansıtmayı amaçlamıştır. Bu model, firmaların uluslararasılaşma sürecinde daha esnek, ilişki odaklı ve fırsatçı olmalarını önermektedir. Böylece firmalar küresel pazarlarda daha başarılı olmaktadır çünkü şirketler varlıklarının sürdürülebilirliğini kaynaklar ile değil; rekabet stratejileri ile sağlamaktadır.

Güncellenen Uppsala modeline stratejik bir anlam katan strateji kavramı belirli bir olgunlaşma, okullaşma sürecidir. Bu süreç Mintzberg tarafından strateji okulları olarak adlandırılmaktadır. Tasarım okulu, stratejinin bilinçli bir şekilde iç ve dış çevre analize dayalı olarak basit ve anlaşılabilir şekilde liderler tarafından oluşturulduğunu ifade etmektedir. Planlama okulu, stratejinin formal bir süreç olduğunu uzun vadeli ve ayrıntılı bir planlamaya ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir. Konumlandırma okulu, dış çevredeki fırsat ve tehditlere göre rekabetçi bir konum elde edilmesini önermektedir. Girişimci okulu, stratejiyi liderin kişisel vizyonuna ve karizmatik liderliğine dayandırmaktadır. Bilişsel okul, algılar ve bilişsel süreçler ön plandadır çünkü strateji oluşturma süreci, karar vericilerin bilişsel haritalarına ve zihinsel modellerine dayanmaktadır. Öğrenme okulunda strateji, standardize edilmiş bir süreç yerine sürekli öğrenme ve adaptasyon sonucunda ortaya çıkmaktadır. Deneyimsel öğrenme önemlidir. Güç okulu, stratejinin iç ve dış ilişkilerle şekillendiğini ifade etmektedir. Kültürel okul, stratejinin yapı taşının organizasyonun kültürü olduğunu ifade etmektedir. Çevresel okul, stratejinin organizasyonun çevresine yanıt vermesi gerektiğini bir nevi doğal seleksiyona maruz kalabileceğini ifade etmektedir. Yapılandırıcı okul, stratejilerin oluşum süreçlerinin organizasyonun evrimsel sürecine bağlı olduğunu göstermektedir (Mintzberg ve diğerleri, 2020).

Yöntem

Bu çalışmanın teorik çerçevesi, uluslararasılaşma literatüründe sıkça atıf alan Uppsala uluslararasılaşma modeli ve tamamlayıcı teorilere dayanmaktadır. Bu çalışmada, Uppsala uluslararasılaşma modeli çerçevesinde dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlar, emme kapasitesi ve inovasyon ekosistemi arasındaki ilişkiler, sistematik literatür taraması ve nitel karşılaştırmalı analiz yöntemiyle incelenmiştir. Veri kaynakları, Uppsala uluslararasılaşma modeli ve doğrudan yabancı yatırımların stratejik işlevlerine odaklanan makale ve kitap bölümlerinden oluşmaktadır. Web of Science, Scopus ve ProQuest veri tabanlarından taranan hakemli yayınlar metodolojik uyumluluk açısından değerlendirilmiş ve nitel içerik analizi yöntemiyle kodlanmıştır. Tarama sürecinde belirlenen temel temalar Uppsala uluslararasılaşma modeli, emme kapasitesi ve inovasyon göstergeleri olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada, DDDYY'nin ana ülkedeki sürdürülebilir inovasyona emme kapasitesi aracılığıyla etkisi, gelişen ve gelişmekte olan ülkeler üzerine yapılan çalışmalarla incelenmiştir. DDDYY'nin yalnızca sermaye çıkışı yaratmadığı, aksine ana ülkenin rekabet avantajlarını ve sürdürülebilir inovasyon kapasitesini artırabileceği ele alınmıştır. İlk taramada 171 çalışma incelenmiş, metodolojik uyumsuzluklar nedeniyle 99'u dışarıda bırakılmış ve detaylı analiz için 72 çalışma seçilmiştir. DYY'ye ilişkin literatür genellikle ülke bazlı olarak yapılandırıldığından, bu yaklaşım elde edilen sonuçların geçerliliğini artırmaktadır. Araştırmanın sınırlılıkları arasında, incelenen veri kaynaklarının yalnızca İngilizce literatürle sınırlı olması ve DDDYY üzerine yapılan çalışmaların büyük oranda Çin merkezli olması yer almaktadır. Ayrıca, modelin fabrikalarda ve şirketlerde yapay zeka destekli karar süreçleri ve merkezi enformasyon ağlarıyla uluslararasılaşmanın artması doğrultusunda yeniden değerlendirilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır.

Bulgular

Bu bölümde, teorik çerçevemizi oluşturan güncellenmiş Uppsala uluslararasılaşma modeli ışığında, ağ yapılarıyla hedeflenen pazarlardaki dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların girişi, dışlanma etkisi, tersine bilgi yayılımı ve emme kapasitesi bağlamında gerçekleştirilen içselleştirme sürecinin, ana ülkedeki sürdürülebilir inovasyona etkisi değerlendirilmiştir.

Uppsala modeli ve dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlar ilişkisi

İlk modelde yerli şirketlerin, aşamalı olarak uluslararasılaşması sonrası dışa dönük doğrudan yabancı yatırım yapmaya yönlendikleri görülmektedir. Aşamalı gelişim süreci, ilk Uppsala uluslararasılaşma modeline uygundur. Bu sebepten çalışmamız, dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların davranışsal ölçekte anlaşılması için güncellenmiş Uppsala uluslararasılaşma modeli ile incelenmiştir. Ekonomik, sosyal ve çevresel bir gösterge olan rekabetçilik, çalışmaya kültürel bir bakış kazandırmakta çünkü literatürde dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlar, genellikle kültürel normları nedeniyle ülke veya bölge bazlı olarak incelenmiştir. Kültürel benzerliklerin insan temelli olması nedeniyle genel geçerliği düşünülmektedir. Benzerliklerde olduğu gibi farklılıklar ve bu farklılıkları oluşturan rekabetçilikte, insan temellidir. Bu sebepten dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlar, anavatan ülkedeki rekabetçilik düzeyi ile doğrudan ilişkilendirilmektedir. Bu iki kavramın rekabetçiliğe uyumu nedeniyle dünyamızdaki aşırı rekabetçi ortamı açıklayabileceği öngörülmektedir.

Davranışsal açıdan kar amacı güden ve rekabeti önceliklendiren şirketlerin içe dönük doğrudan yabancı yatırımlar ile ev sahibi ülkenin gelişmişlik seviyesini arttırması doğrudan beklenmemelidir. Özellikle aşırı rekabetin olduğu günümüzde dışa dönük yabancı yatırımlar yerine içe dönük doğrudan yabancı yatırımların teşvik edilmesinin, günümüz şartlarında yapısal geçerliliği sorgulanmaktadır. Dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların, gelişmiş ülkeler tarafından uygulanması önermesi ise rekabetin bölgesel ve statik olduğu zamanlarda geçerli olmaktadır (KOF Swiss Economic Institute, 2021). Dünyanın hızla globalleşmesi ve bölge bazlı değer zinciri merkezi olma yarışında rekabetin varlığı, gelişmekte olan ülkeler için dışa dönük doğrudan yabancı yatırımları sadece ekonomik bir araç değil, stratejik bir araç olarak sınıflandırmaktadır.

O yüzden ilişkiler, tartışılmakta ve güncelle uygun olarak detaylı ele alınmaktadır.

Dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların, firmaların uluslararasılaşma sürecinde önemli bir adım olması nedeniyle Uppsala modeli ile tanımlamak mümkündür. İlki 1977’li yıllarda ortaya konan bu model, şirketlerin yabancı pazarlara aşamalı girdiğini ve deneyimleyerek risk kapasitesini arttırdığını ifade etmektedir çünkü o günün şartlarında dünya ile iletişimin bu kadar yaygın olmadığı ve kontrolün zorluğu yurtdışına yatırım yapmayı zorlaştırmaktadır. Günümüz şartlarına uygun, değişimin süreklilik arz ettiği ve bu sebepten gelişiminde sürekli olması gerektiğini vurgulayan model, yazarları tarafından yaklaşık 40 yıl sonra güncellenmiştir (Johanson ve Vahlne, 2015).

Uygulamada modelin kullanıcılarından biri olan Çinli şirketlerin ağ teorisine uygun uluslararasılaşma yollarından biri ağ yapısına dayalı tek kuşak tek yol projesidir. Tek kuşak tek yol projesi ile Çinli şirketler, ticaret veya yatırım planladıkları ülkelere giriş engellerini kaldırdıktan sonra politik riski düşük ülkelere giriş ve yatırım yapabilmektedir (Zhang ve diğerleri, 2024). Uygulamadaki bu yaklaşım, hedeflenen pazarlara girişte ağ yapısının, kolaylaştırıcı ve yatırımı muhafaza edici etkisini göstermektedir.

Dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların emme kapasitesi aracılığıyla ana ülke sürdürülebilir inovasyonuna etkisi

Uluslararasılaşma modelinin stratejik halkası dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlar, özetlenen zincirleme etki nedeniyle bilgi yayılımı, inovasyon sistemleri ve global değer zincirleri ile ilişkilidir. Yapılan çalışmalar, bilgi üretme merkezi olan ar-ge çıktılarının sadece ar-ge’yi üreten ülke için değil, diğer ülkelere de katkı sağladığını paylaşmıştır. Etkide beklenti, orta ve uzun vadeli olmalıdır. Gelişmiş ülkelerdeki ar-ge yatırımlarını inceleyen Coe ve Helpman, bu yatırımların getiri oranının ülke için %120, ticari ortakları için %30 olduğunu göstermiştir (Coe ve Helpman, 1995, s. 860). Bu yayılım, doğrudan yabancı yatırımlar ve kısmi ithalat aracılığıyla gerçekleşmektedir. Dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların etki gücü, %120 ve %30 arasındadır. Bilgi yayılımı ekseninde dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların etkisi eğer ana ülkede teknolojik emme kapasitesi varsa azami seviyede artar, aksi takdirde kar amacı güden yatırımlar olarak ana ülkeye katkısı asgaride kalmaktadır. Bu da teknolojiyi üreten değil; takip eden ülkeler için teknolojiyi yerleştirememenin nedenini açıklayan emme kapasite ile aynıdır.

Dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların, sürdürülebilir inovasyon üzerine etkilerini inceleyen çalışmalarda temel belirleyicinin, emme kapasitesi olduğu ifade edilmiştir. Çin’de yapılan çalışmada dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların, emme kapasitesi aracılığıyla sürdürülebilir inovasyona etkisi, %28,7 olarak belirlenmiştir (Ye ve Zhao, 2023, s. 419). Bu etki, orta ve uzun vadede değerlendirildiği için veri aralığı, uzun yılları kapsamalıdır. Kanada’da 15 yıl boyunca incelenen şirketlerde gelişimin %79 iç kaynak etkisi altında olduğu; geriye kalan %21’in ise dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlarından sonra emme kapasitesi kaynaklı içselleştirilmiş stratejik varlıklardan etkilendiği belirlenmiştir. Her iki durumda da içsel ve dışsal kaynaklı rekabet avantajının emme kapasitesi ile ilişkili olduğu görülmektedir. İç kaynakların verimliliği, emme kapasitesi ile ilişkilidir (Hejazi ve diğerleri, 2023, s. 101).

Ülkeler seviyesinde inovasyon esaslı bilgi yayılımının performansı, ülkelerdeki insan sermayesi ve kurumsal gelişim seviyesine endekslidir. Bu durum Posner tarafından geliştirilen teknoloji açığı teorisinde şöyle açıklanmaktadır. Teknolojik farklılıklar açısından gelişmiş ülkeler, ileri teknolojiye sahipken gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler daha düşük teknolojilere sahiptir çünkü teknolojinin yayılımı, hem ülke içinde hem de ülke dışında zaman almaktadır. Her ülke içinde bulunduğu insan sermayesi ve kurumsal gelişim seviyesi farklılıklarına göre aynı hızda ve aynı ölçüde benimseyememektedir. Teknolojik üstünlüğe sahip ülkeler, katma değerli ürünleri ihraç ederken diğer ülkeler düşük katma değerli ürünleri üretmektedir. Bu açığı azaltma, dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların teknolojik transferi ve anavatan ülkenin kendi emme kapasitesini arttırmasıyla mümkündür (Posner, 1961, s. 323).

Dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların bilgi yayılımındaki etkisini ulusal inovasyon sistemleri üzerinden açıkladığımızda bu sistem, inovasyon süreçlerinin ulusal düzeyde nasıl organize edildiğini inceleyen, bir ülkenin yenilik kapasitesini ve ekonomik performansını arttırmayı hedefleyen bir dizi bileşenden oluşmaktadır. Bu teori, inovasyonun sadece bireysel firmalar tarafından değil, aynı zamanda çeşitli kurumlar, hükümetler, üniversiteler ve diğer paydaşlar arasındaki etkileşimler sonucunda ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Olguya değişim açısından bakıldığında teknik değişim ile organizasyonel değişim arasında ayrım zorlaşmaktadır. İlk değişim makro düzeyde etkiyi açıklarken ikinci değişim, ekonomik performansla ilişkilendirilmektedir. Teknik yeniliğin, ekonomik sonuçlara dönüştürmenin yolunun organizasyonel değişim olduğu Lundvall'ın yaptığı çalışmalarda da desteklenmektedir (Lundvall, 2015).

İç piyasadaki rekabet, ar-ge faaliyetlerine yoğunlaşan kobileri, dışa dönük doğrudan yabancı yatırıma yönlendirmektedir. Bu durum, yaratıcı yenilikler ve teknolojiler yoluyla globalleşen dünyada, global pazarlarda rekabet avantajı elde etme isteklerinin bir göstergesidir. DDDYY ve rekabetçilik arasındaki ilişki, ar-ge yoğunluklu kobilerin yurtdışı pazarlara açılarak daha rekabetçi hale geldiğini ifade etmektedir (Qiao ve diğerleri, 2020, s. 940).

Bu ilişkiyi ar-ge rekabetçilik ile başlatmamızın sebebi, inovasyon ve büyüme teorisinde ifade edildiği gibi aşırı rekabet ortamında bilginin ticarileştirilebilme imkanıdır. Schumpeter'in bilgi yayılımı, bazı şartlarda tersine teknoloji sızıntısı olarak adlandırılmaktadır. DDDYY kaynaklı tersine bilgi yayılımındaki kritik faktör, anavatandaki emme kapasitesidir. Bu faktör, dış yatırım yoluyla elde edilen bilgilerin yerel ekonomiye uyarlanması kritik bir rol oynamaktadır.

1990'lardan sonraki Çinli DDDYY örnekleri incelenmiş, DDDYY ve deniz aşırı iştirakleriyle ana şirketlerine ters teknoloji yayılımı sağladıkları ifade edilmiştir. Çin'de bölgesel inovasyon kapasitesi üzerine yapılan çalışmalarda, DDDYY'lerin tersine teknoloji sızıntısı diğer adıyla anavatan ülkeye teknoloji transferi için kritik bir araç olduğu belirlenmiştir. Sadece şirket merkezinin olduğu bölgeyi değil, komşu bölgeleri de etkilediği böylelikle rekabetçiliğin arttığı paylaşılmıştır. Bölgesel olarak incelendiğinde emme kapasitesi yüksek olan bölgeler, DDDYY'lerin getirdiği teknolojik kazanımlardan daha fazla fayda sağlamakta ve yerel şirketler arası rekabeti arttırmaktadır (He, 2023, s. 58).

Gelişmekte olan başka bir ülke olan Hindistan'da DDDYY'nin bilgi altyapı sağlayıcısı olduğu ve bilgi transferi için vazgeçilmez önemi vurgulanarak Hindistan'ın rekabetçi üstünlüklerinden bahsedilmiştir (Nayyar ve Mukherjee, 2020, s. 385). Liberalleşme sonrası incelenen Hindistan'da, DDDYY'ler firmaların yeni teknolojilere ve bilgiye erişim sağlamasına olanak tanıyarak küresel pazarlarda daha rekabetçi olmalarını sağlamaktadır. Bilgi teknolojileri ve eczacılık sektörlerindeki Hindu DDDYY'ler, bu sektörlerin rekabet gücünü arttırmıştır. Diğer yandan Hindistan'dan yurt dışına göç eden yüksek vasıflı iş gücünün, girişimciliğe yönelmesi ve yurt dışında iş kurmaları, Hindistan'ın rekabetçilik performansını olumlu yönde etkilemiştir (Chandrawanshi ve Banerji, 2014, s. 30).

Bilgi yayılımı perspektifli Güney Kore'de yukarı dönük DDDYY'lerin çalışıldığı bir çalışmada, gelişmekte olan pazarlara yapılan aşağı dönük DDDYY'nin, mevcut bilgi ve teknolojilerin genişletilmesine ve yalınlaşmasına yardımcı olduğu dolaylı olarak mevcut yetkinlikleri geliştirdiği anlatılmaktadır. Gelişmiş pazarlara yapılan yukarı dönük DDDYY ise başlangıçta zorluklar içindedir çünkü şirketlerin, daha karmaşık ve ileri düzeyde bilgi ve teknolojileri içeren ortamlara adaptasyonu gerekmektedir. Rekabet konumu elde edildiğinde rekabetçilik hızlanır ve yatırım, anavatana katkı sağlamaya başlamaktadır. Bu tür yatırımlarda devletin desteği, yatırımların erken aşamalarında kritiktir. Gelişmiş pazarlara yapılan yatırımlarda önce dışlama (crowding out) sonra yayılma etkisi (spill over) beklenmektedir (Lee ve diğerleri, 2023, s. 102). Güney Koreli şirketler tarafından Çin'e yapılan yatırımlarda ardışık sıfırdan yatırımlar yapılması önerilmiş ve bilgi asimetrisini nasıl azaltacağı üzerine incelemeler yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda, ana şirketin rekabet avantajlarındaki artışın bilgi asimetrisini azaltarak hem iç hem dış pazarlarda rekabetçiliğe şekil verdiği ifade edilmektedir (Yim ve Jung, 2016). Güney Kore'de yapılan başka bir çalışmada, politika yapımcıların ilk başta DDDYY'i kısıtladığı sonrasında ülkenin kurumsal gelişimine katkı sağladığı gerekçesiyle teşvik edildiği

anlatılmaktadır. Koreli şirketlerin yatırım arayışlarına göre yabancı pazarlara girişlerinde maddi ve manevi destek olmak için KOTRA gibi ağ yapılarının varlığı ve faaliyetleri, anavatanın rekabetçiliğine katkı sağlamaktadır (Kuzminska-Haberla, 2012, s. 83).

Bu tür ağ yapıları ile uluslararasılaşma modeli, rekabetçi DDDYY üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. İhracata yönelik rekabetçi ekonomiler, firmaların yurt dışı pazarlar hakkında bilgi edinmesini ve bu pazarlarda faaliyet göstermesini sağlamaktadır. Dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların, ihracatın arttırıcısı ve tamamlayıcısı olduğu uluslararasılaşma süreçlerinde sadece şirkete değil, ana ülkeye de katkı sunduğu incelenmiş, rekabetçiliğin olduğu ülkelerde firmaların daha stratejik yatırımlar yapma ihtiyacı duyduğu ifade edilmiştir (Lyles ve Yan, 2014, s. 411). Amerika'da yapılan bir çalışmada DDDYY'ler, şirketlerin yeni pazarlara girmeleri, ara malları daha düşük maliyetle edinmeleri ve yabancı teknolojiye erişimi amacıyla kullanılmaktadır. Sadece yatırım yapan şirketin rekabet gücünü arttırmakla kalmayıp değer paydaşı olduğu ekosistemlerin rekabetçiliğini arttırmaktadır (Herzer, 2010, s. 476).

Rekabet açısından özellikle bilgi yayılımı teması ile gelişmekte olan ülkelere yukarı dönük DDDYY'lere odaklanan çeşitli mekanizmalar da mevcuttur. DDDYY'ler gelişmiş ülkelere yatırım yaptığında ev sahibi ülkenin ar-ge desteklerine dikkat etmektedir çünkü bu harcama, ana ülke firmalarının, DDDYY'ler tarafından yürütülen Ar-Ge harcamalarından yararlanmalarına ve böylece kendi harcamalarını azaltmalarına olanak tanımaktadır (Liu ve diğerleri, 2024, s. 391). Bununla birlikte kamusal ar-ge desteklerinin yüksek olduğu Almanya'da, Çinli şirketlerin birleşme ve devralmalar yoluyla teknolojik olarak gelişmiş ev sahibi ülkelerdeki Alman şirketleri satın alarak ar-ge alanındaki faaliyetlerini edinmesi, bilginin transferi açısından önemlidir. Bu durum, ters teknoloji yayılımını hızlandırmaktadır. Bu durumu fark eden Avrupalı politika yapıcılarının ortaya koyduğu irade sayesinde entelektüel sermaye korumalarının yükseldiği ve Çin'den gelen DDDYY'lerin azaldığı gözlemlenmiştir. Agresif satın alma yapan Çinli şirketler, kurumsal gelişimi yüksek ve güçlü koruyucu regülasyonlara sahip ülkeler için dahi risk oluşturmaktadır. Çinli yatırımcıların agresif satın alma yoluyla ulusal piyasada oluşturduğu yüksek maliyetler ve belirsizlikler, anomali oluşumuna sebebiyet vermektedir (Falten, 2016).

Çin'in DDDYY yaklaşımını inceleyen başka bir çalışmada, Çin'in tek kuşak tek yol projesiyle güzergahtaki ülkelere yaptığı DDDYY'lerin yenilikçi yetenekleri sistematik olarak ana ülkeye nasıl kazandırdığı anlatılmıştır. İşbirliğine konu ülkelere yatırım motivasyonuna uygun olarak ülkesinin rekabet avantajını nasıl elde tutmaya çalıştığı ifade edilmiştir (Zhang ve diğerleri, 2024). Tek kuşak tek yol projesi öncesinde Çin'in dışa dönük yatırımları genellikle Afrika gibi siyasi riski yüksek ve doğal kaynağı olan ülkelere yönelmiş iken tek kuşak tek yol sonrası, stratejik ortaklık güvenceleriyle Çin DDDYY'leri daha düşük siyasi riske sahip stratejik varlık edinip içselleştirilebileği ülkelere kaymıştır. Tek kuşak tek yolun duyurulması sonrası sadece özel değil, devlet şirketlerinin de siyasi risklere daha duyarlı hale geldikleri ve yatırımlarını stratejik varlık edinebilecekleri gelişmiş ülkelere yönlendirdikleri incelenmiştir (Deng, 2007, s. 71).

Tüm bu ülke esaslı açıklayıcı çalışmalar ışığında, dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların, ana ülkenin sürdürülebilir inovasyonuna etkisinde içselleştirme imkanı sunan emme kapasitesinin önemi ifade edilmiştir. Ağların önemi, hem yurtiçinde hem yurtdışında hem de ikisi arasında ifade edilmiştir. Yukarıda ifade ettiğimiz, Uppsala uluslararasılaşma modelinde detaylı anlattığımız gibi ilk aşamada ağlar ve öğrenme aracılığıyla iç piyasadaki rekabet gelişirken, ağlar aracılığıyla hedef ülkedeki ekosisteme girilmekte ve içselleştirme imkanı olan stratejik varlıklar emme kapasitesi aracılığıyla ana ülkenin inovasyonu kültürünü sürdürülebilir kılmaktadır.

Dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların ana ülke emme kapasitesi üzerindeki etkisi

2000-2017 yılları arasında Çin'in dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlarını panel veri analiziyle inceleyen çalışmada, tersine teknoloji yayılımıyla Çin'in toplam faktör verimliliğinin arttırdığı ve yüksek emme kapasitesine sahip bölgelerin bu etkiden daha fazla faydalandığı tespit edilmiştir (Pan ve diğerleri, 2020, s.

145). 2005-2019 yılları arasında Çin'in 30 eyaletinde yapılan çalışmada, emme kapasitesinin güçlü olduğu bölgelerde, DDDYY'nin kapasitesi arttırıcı etkisinin daha yüksek olduğu bulunmuştur (Guo ve Wang, 2023, s. 47488). 1995-2020 yılları arasında gelişen ve gelişmekte olan ülkeler üzerine yapılan çalışmada emme kapasitesinin yüksek olduğu ülkelerde, dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlar üzerinden gelen bilgi ve teknolojinin içselleşme oranını arttırdığı belirlenmiştir (Osarumwense ve Igor, 2023). 1995-2022 yılları arasında gelişen ve gelişmekte olan 50 ülke üzerine yapılan çalışmada, dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların inovasyon üzerindeki etkisinin, emme kapasitesine bağlı olduğu belirlenmiştir. Emme kapasitesi düşük ülkelerde, dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların etkisinin sınırlı olduğu bulunmuştur (Zhang ve diğerleri, 2024, s. 665)

Ana ülke emme kapasitesinin inovasyon üzerindeki etkisi

Emme kapasitesinin inovasyon üzerindeki etkilerini inceleyen ilk çalışmalardan biri olan bu çalışmada, dış bilginin emilme kapasitesinin inovasyonu nasıl arttırdığı belirlenmiştir (Cohen ve Levinthal, 1990). Emme kapasitesini, edinim, asimilasyon, dönüşüm ve kullanma olarak adlandıran çalışmada, emme kapasitesi, inovasyonu doğrudan etkileyen bir dinamik olarak belirlenmiştir (Zahra ve George, 2002, s. 190). Emme kapasitesinin sadece dış bilgiyi emmekle kalmayıp onu dönüştürerek inovasyon yarattığını belirleyen çalışmada, sektörler arası farklılık gösterebileceği paylaşılmıştır (Lane ve diğerleri, 2006, s. 845). Cohen ve Levinthal'ın modelini geliştiren çalışmada, emme kapasitesinin dinamik bir süreç olduğu ve inovasyon yönetiminde aktif olduğu olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Emme kapasitesinin belirleyicisi olarak bilgi kaynağı ve içsel-dışsal bilgi arasındaki fark ifade edilmiştir (Todorova ve Durisin, 2007, s. 780). Bilgi paylaşım ağları olan ülkelerde emme kapasitesinin, yenilikçi ürünler üzerindeki etkisi belirlenmiştir (Tsai, 2001, s. 1000). İlgili ilişkinin genellikle teorik düzlemde ele alınması nedeniyle emme kapasitesini ölçme yöntemleri üzerine çeşitli çalışmalar incelenmiştir. 317 firma üzerine yapılan bir anket çalışmasında kullanılan ölçek, emme kapasitesi yüksek olan firmaların pazar yenilikçiliğinde daha başarılı olduğunu belirlemiştir (Flatten ve diğerleri, 2011, s. 112). Avrupa'daki 200 şirket üzerine yapılan başka bir anket çalışmasında stratejik esnekliği sahipliğin emme kapasitesini daha iyi kullanarak inovasyonda verimi sağladıkları tespit edilmiştir (Volberda ve diğerleri, 2010, 940). 500'den fazla şirkette yapılan başka bir anket çalışmasında, emme kapasitesi yüksek olan şirketlerin, inovasyon alanında rakiplerine göre daha başarılı oldukları belirlenmiştir (Fosfuri ve Tribo, 2008, s. 180). Çalışmamızda, ülke bazlı ele alınmayan emme kapasitesinin, aracılık rolüne dikkat çekilmiştir.

Dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların ana ülke inovasyonu üzerindeki etkisi

Bu ilişki üzerine yapılan çalışmalar genellikle içe dönük doğrudan yabancı yatırımların ev sahibi ülke inovasyonu üzerine etkisini incelerken bizim çalışmamız, dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların ana ülke inovasyonu üzerindeki etkisiyle özgünlük kazanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde yapılan bir çalışmada, dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların tersine bilgi yayılımıyla inovasyonu teşvik ettiği lakin bu etkinin, ülkenin kurumsallaşma seviyesine göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir (Loukil, 2016, s. 33). Çinde yapılan bir çalışmada, dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların inovasyon kapasitesini arttırdığı patent sayısındaki artışla ifade edilmiştir (Chen ve diğerleri, 2023, s. 520). Sovyetlerden geçiş ekonomileri üzerine yapılan bir çalışmada, dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların ana ülke firmalarında inovasyonu ileri ve geri bağlantılarla teşvik ettiği belirlenmiştir (Javorcik, 2007). Bu ilişkiyi genelleştirmek maksadıyla emme kapasitesi aracılığında kavramsal modeli önerilmektedir.

Sonuç ve Öneri

Aşırı rekabetçi bir ortamda uluslararasılaşmanın formu, ilk Uppsala uluslararasılaşma modelinde görüldüğü gibi aşamalı ve zaman ihtiyacı olan bir modelden ağ ilişkilerine dayalı rekabetçi bir pozisyona evrilmiştir. Davranışsal açıdan rekabet güdüsüyle yapılan bu faaliyetlerde, hem şirketler hem de anavatan için dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlar stratejik bir araç olarak konumlandırılmıştır. Sürdürülebilirliği mümkün kılmak için sadece iç kaynakların yeterli olmadığı, yeni rekabet avantajları elde etmek için dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlar gibi stratejik araçların kullanımı teşvik edilmelidir.

DDYY'ler, ana ülkeden kopmamaları nedeniyle sadece ekonomik değil, sosyal ve çevresel stratejik bir araç özelliği göstererek ekosistem paydaşlarına katkı sağlamaktadırlar. Dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların inovasyona etkisi, genellikle kültürel normlar nedeniyle ülke veya bölge odaklı incelenmiştir. Bu ayırım, uygulamaya yatkın olması nedeniyle çıktıları daha açıklanabilir kılmıştır. Yapılan çalışmalarda, aşırı rekabetçi ortamda uluslararasılaşma aracı olan DDYY'nin, ana ülkedeki yerel ekosistem paydaşları için ağ yapısıyla hem teknolojik hem de metodolojik olarak global rekabetçiliği teşvik etmektedir. Uluslararasılaşmadaki temel motivasyon rekabetçilik kavramı, yenilikçiliği besleyen, ataleti engelleyen bir olgu olması nedeniyle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir kalkınması için kıymetlidir. Rekabet regülasyonları olgunlaşmış gelişen ve gelişmekte olan ana ülkelerdeki rekabetin yapıcı etkisi, globalleşme sürecinde daha verimli daha yenilikçi katma değerli ürünler ortaya koymaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın temeli ise rekabet temelli sürdürülebilir inovasyondur. İnovasyon ise Ar-Ge, iyi insan sermayesi ve diğer etkenler sayesinde mümkün olmaktadır. (Li ve diğerleri, 2016, s. 1010; Tyson ve Guile, 2021, s. 44). Çalışmamız dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların, ana ülkeye etkisi konulu olduğu için dışsal etkileri içselleştirecek emme kapasitesine vurgu yapılmıştır.

İncelediğimiz nitel ve nicel çalışmalar, sürdürülebilir kalkınma için gerekli sürdürülebilir inovasyonun, sadece iç kaynaklardan beslenerek sınırlandırılması yerine hem iç hem de dış kaynaklardan beslenebileceğini göstermektedir (Ye ve Zhao, 2023, s. 419; Hejazi ve diğerleri, 2023, s. 101; Posner, 1961, s. 323; Qiao ve diğerleri, 2020, s. 940; He, 2023, s. 58; Lee ve diğerleri, 2023, s. 102). Emme kapasitesinin olmaması halinde dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların ana ülkedeki sürdürülebilir inovasyona doğrudan bir katkısı olmayacağı; aşırı rekabetçi globalleşmiş dünyada, dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların olmaması halinde ise sadece iç kaynaklara göre büyüme modelininin, sıçrama tahtası özelliği göstermediği belirlenmiştir. Emme kapasitesinin hem iç kaynaklarının verimini hem de dışarıdan gelen kaynakların içselleştirme oranını gösterdiği belirlenmiştir.

Uygulama perspektifinden ev sahibi ülkeden ana ülkeye bilgi yayılımı sağlayan dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların teşvik edilmesi ve yatırımın ağ eksenli korunması, önem arz etmektedir. Bu doğrultuda kamu politikaları geliştirmiş ülkeler bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş olan ülkeleri yakalamasında ağ yaklaşımına uygun olarak uluslararasılaşma süreçlerini planlayan KOTRA, TAITRA, JETRO, TECHNION gibi organizasyonlar ön plana çıkmaktadır. Güney Kore, Tayvan, İsrail gibi öncül gelişmekte olan ülkeler incelendiğinde sektör odaklı dışa dönük doğrudan yabancı yatırımlara ayrılan bütçenin, içe dönük doğrudan yabancı yatırımlara karşı asgari 3 kat büyüklükte olduğu ve teşvik mekanizmasında önceliklendirildiği görülmektedir (Jung ve diğerleri, 2016, s. 245). Sebebi, bu yatırımların stratejik kaynaklara erişim ve teknolojik gelişim gibi faktörler sayesinde ana ülkeye rekabet avantajı kazandırmasıdır. Yüksek katma değerli işlere geçiş, teknoloji transferi ve inovasyon kapasitesinin artması, ekonomik büyümeyi ve kişi başına düşen geliri de arttırmaktadır. Uzun dönemli bir yaklaşım olan DDYY, kısa vadede doğrudan ekonomik katkı sağlamasa da, sürdürülebilir inovasyonu oluşturmak için uzun vadede teknoloji ve bilgi transferi yoluyla daha büyük etkiler oluşturmaktadır (Su ve Fu, 2021, s. 212). En temelde bilginin rekabetçi gücünü anlatan Schumpeter'in teknolojik bilgi yayılımı varsayımı, tersine bilgi yayılımı ile ana ülkedeki şirketin yenilikçilik kapasitesini arttırdığını ifade etmektedir (Morone ve Taylor, 2010) ve bunu mümkün kılan, emme kapasitesidir. Bu stratejik varlıkların, ağ teorisine uygun olarak koordine olması hem ana ülkenin hem de şirketler büyüme modelini verimli kılmaktadır.

Sonuç olarak, aşırı rekabetçi ortamlarda standartlaşmış aşamalı uluslararasılaşma modelinin uygulamadaki yetersizlikleri göz önüne alınarak, Uppsala modeli güncellenmiştir. Son yıllarda, insanın irrasyonel hataya eğilimlerini açıklığa kavuşturan davranışsal teorilerin geliştirilmesi, modelin uygulamaya yakınlığını artırmıştır. Ancak, rekabetin doğası gereği farklı stratejiler aramak ve uluslararasılaşma sürecine girmek, şirketlerin veya ana ülkelerin sağlıklı büyümesini tek başına sağlamamaktadır. Sürdürülebilir kalkınma için sürdürülebilir inovasyon elzemdir; bu bağlamda, sistemdeki farklı unsurların bütüncül bir yapıda entegrasyonu gerekmektedir. Yalnızca emme kapasitesi ya da dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların varlığı tek başına yeterli olmayıp, Uppsala modelini destekleyen teorilerin belirttiği gibi, bütünsel bir yaklaşımın benimsenmesi önem arz etmektedir. Özellikle ağ modelleri ve emme kapasitesi gibi temel faktörlerin varlığıyla, dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların şirketler ve devletler için bir sıçrama tahtası işlevi görebileceği öngörülmektedir. Çalışmamızda, sürdürülebilir inovasyonu temin için hedef pazara giriş sürecinden bilginin içselleştirilmesini mümkün kılan emme kapasitesine kadar incelenmiştir. Bu çalışma, dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların (DDYY) yalnızca ev sahibi ülke ekonomisine değil, ana ülkenin sürdürülebilir inovasyonuna olan katkısını da teorik bir çerçevede ele alarak, bu alandaki literatürdeki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Özellikle Uppsala uluslararasılaşma modeli ile emme kapasitesi ilişkisini birleştirerek, DDYY'nin ana ülkedeki inovasyon sürecine etkisini analiz eden nadir çalışmalardan biridir. Bu bağlamda, gelecekteki araştırmalar için emme kapasitesi ve inovasyon performansı arasındaki bağıntıyı nicel yöntemlerle incelemek önerilmektedir.

Araştırmanın bulguları ışığında, dışa dönük doğrudan yabancı yatırımların literatüründeki dil sınırlamalarına dikkat çekilmektedir. İngilizce literatürle sınırlı veri kaynakları, özellikle Çin merkezli çalışmaların önemli bir kısmının göz ardı edilmesine yol açmıştır. Uppsala modeli, fabrikalarda ve şirketlerde dönüştürücü yapay zekâ kullanımının yaygınlaşması ve merkezi bilgi ağlarıyla küreselleşme çabalarının artması sonucunda, gelecekte güncellenme ihtiyacı olabilir. Enformasyon ağları aracılığıyla toplanan kitlesel verilere veri mühendisliği yöntemlerinin uygulanması, daha güvenilir ve uygulama odaklı çalışmalara imkân sağlayabilir.

Kaynakça

- Barry, F. (2019). Ireland and the changing global foreign direct investment landscape. *Administration*, 67(3), 93-110. doi: 10.2478/admin-2019-0022
- Buckley, P. J., ve Chapman, M. (1997). The perception and measurement of transaction costs. *Cambridge Journal of Economics*, 21(2), 127-145. doi:10.1093/oxfordjournals.cje.a013663
- Chen, T., Chen, X., Luo, W., & Xiang, X. (2023). Foreign Direct Investment and Innovation: Evidence From Chinese Firms' Patent Filing. *The Singapore Economic Review*, 68(02), 507-538. doi: 10.1142/S0217590822500217
- Chandrawanshi, A. G., ve Banerji, A. (2014). Review of outward foreign direct investment from India post liberalization. *American Journal of Business Research*, 7(1), 19-44. Erişim adresi: <https://amhighed.com/journals/ajbr/>
- Clougherty, J. A., Kim, J. U., Skousen, B. R., ve Szücs, F. (2017). The foundations of international business: Cross-border investment activity and the balance between market-power and efficiency effects. *Journal of Management Studies*, 54(3), 340-365. doi:10.1111/joms.12205
- Coe, D. T., ve Helpman, E. (1995). International r&d spillovers. *European Economic Review*, 39(5), 859-887. doi:10.1016/0014-2921(94)00100-E
- Cohen, W. M., & Levinthal, D. A. (1990). Absorptive capacity: A new perspective on learning and innovation. *Administrative Science Quarterly*, 35(1), 128-152. doi: 10.2307/2393553
- Cyert, R., ve March, J. (2015). *Organizational behavior 2*. New York: Routledge Publishing. doi: 10.4324/9781315702001
- Deng, P. (2007). Investing for strategic resources and its rationale: The case of outward FDI from Chinese companies. *Business Horizons*, 50(1), 71-81. doi:10.1016/j.bushor.2006.07.001
- DiMaggio, P. J., ve Powell, W. W. (1983). The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. *American Sociological Review*, 48(2), 147-160. doi:10.2307/2095101
- Dow, D., ve Karunaratna, A. (2006). Developing a multidimensional instrument to measure psychic distance stimuli. *Journal of International Business Studies*, 37, 578-602. doi:10.1057/palgrave.jibs.8400221

- Dunning, J. H. (1993). Internationalizing Porter's diamond. *MIR: Management International Review*, 33, 7-15. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/40228187>
- Dunning, J. H., ve Lundan, S. M. (2008). Institutions and the OLI paradigm of the multinational enterprise. *Asia Pacific Journal of Management*, 25, 573-593. doi:10.1007/s10490-007-9074-z
- Durham, J. B. (2003). *Foreign portfolio investment, foreign bank lending, and economic growth*. FRB International Finance Discussion Paper, 757, 1-35. doi:10.17016/IFDP.2003.757
- Fältén, A. I. (2016). *Essays on mergers and acquisitions* (Doktora Tezi). Erişim adresi: <https://research.tilburguniversity.edu/en/publications/essays-on-mergers-and-acquisitions>
- Feldstein, M. S. (2000). *Aspects of global economic intergration: Outlook for the future*. National Bureau of Economic Research Working Paper Series, w7899. Erişim adresi: <http://www.nber.org/papers/w7899>
- Flatten, T. C., Engelen, A., Zahra, S. A., & Brettel, M. (2011). A measure of absorptive capacity: Scale development and validation. *European Management Journal*, 29(2), 98-116. doi: 10.1016/j.emj.2010.11.002
- Fosfuri, A., & Tribó, J. A. (2008). Exploring the antecedents of potential absorptive capacity and its impact on innovation performance. *Omega*, 36(2), 173-187. doi: 10.1016/j.omega.2006.06.012
- Francis, J., Zheng, C., ve Mukherji, A. (2009). An institutional perspective on foreign direct investment: A multi-level framework. *Management International Review*, 49, 565-583. doi:10.1007/s11575-009-0011-x
- Gaur, A. S., Ma, X., ve Ding, Z. (2018). Home country supportiveness/unfavorableness and outward foreign direct investment from China. *Journal of International Business Studies*, 49, 324-345. doi: 10.1057/s41267-017-0136-2
- Gereffi, G., ve Lee, J. (2012). Why the world suddenly cares about global supply chains. *Journal of Supply Chain Management*, 48(3), 24-32. doi: 10.1111/j.1745-493X.2012.03271.x
- Ghosh, M., ve Wang, W. (2009). Does fdi accelerate economic growth? The OECD experience based on panel data estimates for the period 1980-2004. *Global Economy Journal*, 9(4), 1-23. doi:10.2202/1524-5861.1496
- Granovetter, M. (1985). Economic action and social structure: The problem of embeddedness. *American Journal of Sociology*, 91(3), 481-510. doi:10.1086/228311
- Guo, X., & Wang, J. (2023). Outward foreign direct investment, green financial development, and green total factor productivity: evidence from China. *Environmental Science and Pollution Research*, 30(16), 47485-47500. doi: 10.1007/s11356-023-25651-z
- He, W. (2023). The Impact of OFDI Reverse Technology Spillover on Regional Innovation Capabilities: A Spatial Analysis Based on Provincial Panel Data. *Finance Research Letters*, 58. doi:10.1016/j.frl.2023.104652
- Hejazi, W., Tang, J., & Wang, W. (2023). Absorptive capacity, learning and profiting from outward FDI: Evidence from Canadian firms. *Journal of World Business*, 58(3), 101427. doi: 10.1016/j.jwb.2023.101427
- Herzer, D. (2010). Outward FDI and economic growth. *Journal of Economic Studies*, 37(5), 476-494. doi:10.1108/01443581011075424
- Javorcik, B. S. (2007). *Foreign Direct Investment and International Technology Transfer: What Do We Know? What Would We Like to Know?*. The World Bank and CEPR Working Paper.
- Johanson, J., ve Mattsson, L. G. (2013). *Internationalisation in industrial systems a network approach, in strategies in global competition*. New York: Routledge Publishing.
- Johanson, J., ve Vahlne, J. E. (2015). *The Uppsala internationalization process model revisited: from liability of foreignness to liability of outsidership, knowledge, network and power*. New York: Routledge Publishing.
- Jung, M. S., Yang, Y. S., ve Kim, D. Y. (2016). Global value chains perspective of Korea foreign direct investment (OFDI) and policy direction. *Korea Trade Review*, 41(4), 245-267. Erişim adresi: www.koreascience.or.kr/article/JAKO201618053139368.page
- Kahneman, D., Knetsch, J. L., ve Thaler, R. H. (1990). Experimental tests of the endowment effect and the coase theorem. *The Journal of Political Economy*, 98(6), 1325-1348. doi:10.1086/261737
- Kahneman, D., ve Tversky, A. (2013). *Prospect theory: An analysis of decision under risk, in handbook of the fundamentals of financial decision making*. New Jersey: World Scientific Publishing. doi: 10.1142/8557
- Kim, J., ve Rhee, D. K. (2009). Trends and determinants of Korean outward fdi. *The Copenhagen Journal of Asian Studies*, 27(1), 126-154. doi:10.22439/cjas.v27i1.2288
- KOF Swiss Economic Institute, 2021. Erişim adresi: <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>

- Kuźmińska-Haberla, A. (2012). Promotion of outward foreign direct investments in emerging markets–the example of South Korea. *Ekonomia*, (20), 83-93. Erişim adresi: <https://www.dbc.wroc.pl/publication/19815>
- Lane, P. J., Koka, B. R., & Pathak, S. (2006). The reification of absorptive capacity: A critical review and rejuvenation of the construct. *Academy of Management Review*, 31(4), 833-863. doi: 10.5465/AMR.2006.22527456
- Lee, E. S., Liu, W., ve Yang, J. Y. (2023). Neither developed nor emerging: Dual paths for outward FDI and home country innovation in emerged market MNCs. *International Business Review*, 32(2), 101925. doi:10.1016/j.ibusrev.2021.101925
- Li, J., Strange, R., Ning, L., ve Sutherland, D. (2016). Outward foreign direct investment and domestic innovation performance: Evidence from China. *International Business Review*, 25(5), 1010-1019. doi:10.1016/j.ibusrev.2016.01.008
- Lipsey, R. E., Ramstetter, E., ve Blomström, M. (2000). *Outward fdi and parent exports and employment: Japan, the United States, and Sweden*. National Bureau of Economic Research Working Paper Series, w7623. Erişim adresi: <http://www.nber.org/papers/w7623>
- Liu, Y., Liu, W., Zhang, X., Dong, H., Zhao, Z., ve Zhang, Z. (2024). Domestic environmental impacts of OFDI: City-level evidence from China. *International Review of Economics & Finance*, 89, 391-409. doi:10.1016/j.iref.2023.07.095
- Loukil, K. (2016). Foreign direct investment and technological innovation in developing countries. *Oradea Journal of Business and Economics*, 1(2), 31-40. doi: 10.47535/1991ojbe008
- Lundvall, B. Å. (2015, Eylül 23). *The origins of the national innovation system concept and its usefulness in the era of the globalizing economy* (Kongre bildirisi). In thirteenth Globelics Conference. Havana, Cuba. Erişim adresi: www.cienciapr.org/en/event/13th-globelics-international-conference
- Lyles, M., Li, D., ve Yan, H. (2014). Chinese outward foreign direct investment performance: The role of learning. *Management and Organization Review*, 10(3), 411-437. doi:10.1111/more.12056
- Mintzberg, H., Ahlstrand, B., ve Lampel, J. B. (2020). *Strategy safari: The complete guide through the wilds of strategic management*. London: Pearson UK.
- Morone, P. ve Taylor, R. (2010). *Knowledge diffusion and innovation: modelling complex entrepreneurial behaviours*. London: Edward Elgar Publishing. doi: 10.4337/9781849803472
- Nonaka, I. (1994). A dynamic theory of organizational knowledge creation. *Organization Science*, 5(1), 14-37. doi:10.1287/orsc.5.1.14
- North, D. C. (1990). *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511808678
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2023). *Outward fdi stocks dataset*. <https://data.oecd.org/fdi/outward-fdi-stocks>
- Osarumwense, O. I., ve Igor M, D. (2023). Global outward foreign direct investment and economic growth across income groups: The mediating effect of home country institutions. *SAGE Open*, 13(2). doi:10.1177/21582440231163843
- Pak, Y. S., ve Park, Y. R. (2005). Characteristics of Japanese fdi in the east and the west: understanding the strategic motives of Japanese investment. *Journal of World Business*, 40(3), 254-266. doi:10.1016/j.jwb.2005.05.003
- Pan, X., Li, M., Wang, M., Chu, J., & Bo, H. (2020). The effects of outward foreign direct investment and reverse technology spillover on China's carbon productivity. *Energy Policy*, 145, 111730. doi: 10.1016/j.enpol.2020.111730
- Posner, M. V. (1961). International trade and technical change. *Oxford Economic Papers*, 13(3), 323-341. doi:10.1093/oxfordjournals.oep.a040877
- Qiao, P., Lv, M., ve Zeng, Y. (2020). R&D intensity, domestic institutional environment, and smes' ofdi in emerging markets. *Management International Review*, 60, 939-973. doi:10.1007/s11575-020-00432-9
- Sarasvathy, S. D. (2008). What makes entrepreneurs entrepreneurial?. *SSRN Electronic Journal*. doi:10.2139/ssrn.909038
- Su, H., ve Fu, Y. (2021). The Impact of the Outward and Inward FDI on Global Value Chains. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 11(6), 1. doi:10.32479/ijefi.11950
- Surdu, I., Greve, H. R., ve Benito, G. R. (2021). Back to basics: behavioral theory and internationalization. *Journal of International Business Studies*, 52(6), 1047-1068. doi:10.1057/s41267-020-00388-w
- Thurbon, E., ve Weiss, L. (2006). Investing in openness: The evolution of fdi strategy in South Korea and Taiwan. *New Political Economy*, 11(1), 1-22. doi:10.1080/13563460500494784

- Todorova, G., & Durisin, B. (2007). Absorptive capacity: Valuing a reconceptualization. *Academy of Management review*, 32(3), 774-786. doi: 10.5465/AMR.2007.25275513
- Tsai, W. (2001). Knowledge transfer in intraorganizational networks: Effects of network position and absorptive capacity on business unit innovation and performance. *Academy of Management Journal*, 44(5), 996-1004. doi: 10.2307/3069443
- Tyson, L. D., ve Guile, B. (2021). Innovation-Based Economic Security. *Issues in Science and Technology*, 37(4), 44-47.
- Vahlne, J. E., Schweizer, R., ve Johanson, J. (2012). Overcoming the liability of outsidership—the challenge of HQ of the global firm. *Journal of International Management*, 18(3), 224-232. doi:10.1016/j.intman.2012.04.002
- Vahlne, J. E., ve Johanson, J. (2017). From internationalization to evolution: The Uppsala model at 40 years. *Journal of International Business Studies*, 48, 1087-1102. doi:10.1057/s41267-017-0107-7
- Vernon, R. (2015). *In international business strategy*. New York: Routledge Publishing.
- Volberda, H. W., Foss, N. J., & Lyles, M. A. (2010). Perspective—Absorbing the concept of absorptive capacity: How to realize its potential in the organization field. *Organization Science*, 21(4), 931-951. doi: 10.2139/ssrn.1513184
- Weick, K. E. (2005). Organizing and failures of imagination. *International Public Management Journal*, 8(3), 425-438. doi:10.1080/10967490500439883
- Williamson, O. E. (2009). *In regulation, deregulation, reregulation*. London: Edward Elgar Publishing.
- Ye, Y., & Zhao, S. (2023). The Effect of Outward FDI on Capabilities of Sustained Innovation: Evidence from China. *Sustainability*, 15(5), 4196. doi: 10.3390/su15054196
- Yim, H. R., ve Jung, W. (2016). Sequential foreign direct investment under information asymmetry: lessons from Korean companies' outward fdis to China. *Transformations in Business & Economics*, 15(3). Erişim adresi: <https://repository.hanyang.ac.kr/handle/20.500.11754/101816>
- Zahra, S. A., & George, G. (2002). Absorptive capacity: A review, reconceptualization, and extension. *Academy of Management Review*, 27(2), 185-203. doi: 10.2307/4134351
- Zhang, Y., Zhang, Z., Jin, H., Tu, W., ve Liu, Y. (2024). Innovation and ofdi along the belt and road. *Technological Forecasting and Social Change*, 200, 123136. doi:10.1016/j.techfore.2023.123136
- Zhang, W., Zhong, X., & Li, X. (2024). The impact of degree of internationalization of MNEs on green innovation performance: The moderating role of absorptive capacity and global dynamic management capability. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 31(1), 659-675. doi: 10.1002/csr.2592

Extended Abstract

Purpose: The main objective of the study is to identify the need for updating some of our adaptation strategies according to the changing dynamics of the world and the hyper-competitive environment and to choose the right tools to meet this need. While in the 1970s the conditions were favourable for gradual and individual internationalisation, nowadays competitive advantage is changing hands more rapidly. The updated Uppsala model identifies outward FDI as an appropriate strategic instrument because it has several contributions to both the firm and the home country, including reverse knowledge spillovers and internalisation. Outward FDI, which is the last stage of internationalisation, is aimed to reveal its impact area by examining the updated Uppsala model. Absorptive capacity emphasises the ability to internalise knowledge from Outward FDI in the home country in the context of sustainable innovation.

Design and Methodology: Our study is designed as a theoretical comparative analysis in close connection with the literature. The Uppsala internationalisation model and the conceptual development of outward FDI have always been the conditions of the time in our examination process. The changing world order between 1977-2017 and the theories that are the building blocks of the current theory are analysed one by one based on the literature. When creating a strategy, the parts that make up the whole are as important as the parts that make up the whole. The theories have been analysed with this care and their contributions to the updated model have been expressed. Each objective needs a suitable tool. The competitiveness-themed pursuit, which has led to the need for an update, is included in the literature as the reason for the existence of

outward foreign direct investments. In order to present a multidimensional research, the effects of outward FDI are assessed, in particular knowledge spillovers and absorptive capacity, which contribute to sustainable innovation. Since the Uppsala internationalisation model and its components have competitiveness in common, this study examines the impact of outward FDI on sustainable innovation in the home country through absorptive capacity. The aim of our study is to analyse the strategic depth of outward FDI for both firms and the home country. The methodology of the study, based on a systematic review, is qualitative. The data obtained were analysed by qualitative content analysis. It is practical in terms of its basic philosophy. It is descriptive in terms of its purpose. In terms of methodology, a theoretical comparative analysis based on the literature supported by country-based empirical findings has been carried out.

Findings: There are 2 main findings in our study. One of them is that the reason for the shift from phased internationalization to network-based behavioral internationalization is to ensure risk optimization in a highly competitive environment. While both time and cost are high in individual internationalization, in the network approach, cost and time management have gained a competitive advantage due to multi-sourcing. In internationalization, it is as valuable to enter and hold on to a market as it is to trade and invest. This can be achieved either individually at high costs or through commercial lobbying based on the network approach. Chinese, Taiwanese, Japanese, Japanese, Canadian and South Korean organizations are successfully doing this. Psychological distance is reduced through joint cultural activities and strategic partnerships, as China has done. Second, when we analyze outward FDI in relation to competitiveness, the main approach in the updated Uppsala model, we find that it is a strategic tool not only for the company but also for the development projection of the home country. In order to ensure sustainable innovation in a hyper-competitive environment, it is important to acquire knowledge from external sources and internalize it through absorptive capacity, rather than only acquiring knowledge from internal sources.

Research Limitations: One of the important limitations of the study is that the data sources analysed are limited to the English literature. Moreover, the fact that a significant part of the studies on outward FDI is centred on China and the absence of Chinese language sources in the databases examined leads to the omission of findings in the Chinese literature. The Uppsala model may need to be updated in the future as a result of the widespread use of transformative artificial intelligence in factories and companies and increasing efforts to globalise through centralised information networks.

Implications (Theoretical, Practical and Social): The importance of outward FDI, the last stage of internationalization, should be emphasized not only for companies but also for home countries. Its success is seen in countries that go from part to whole. The fact that the study is practice-oriented explains the need for updating the model on the basis of behavior in a hyper-competitive environment. The importance of holism in practice has been expressed that FDI without a network may suffer from the exposures of isolation, that the protection of investments made with a network may be more effective during the exclusion effect, and that the expected benefit will be minimal if the absorption capacity is weak in the home country. It can be explained by updating the Uppsala model. Sustainable innovation is a result of the integration of parts that trigger sustainable development thanks to its social return. In this respect, instead of attracting investment by providing incentives to foreign investment in line with sectoral needs, it may be a more permanent solution for developing countries like us to provide resources to domestic firms operating in the sector during the crowding out and spill over period by establishing companies in countries with advanced technology.

Originality/Value: There is no study in the literature that comprehensively analyzes the updated Uppsala model and evaluates its application potential and addresses the relationship between outward foreign direct investment and sustainable innovation as a strategic tool within the framework of this model. In the context of market entry, which is the first stage of knowledge diffusion, explaining the strategic objectives of projects such as China's One Belt One Road from the perspective of both the network structure-oriented Uppsala model and outward FDI is critical for understanding the strategic objectives of similar projects.